

סיכום ומהלך השיעור

השיחה: חלק יא, שיחה א לפרשת יתרו.

הקדמה: בפרשתנו, יתרו חותן משה מחליט ללכת לקראת בני ישראל במדבר, כמובן שעשו לו שם כבוד מלכים, בתור חותן משה ובפרט בהתאם למעמדו הנחשב בעולם, וכפי שנסביר במהלך השיעור. בתוך דבריו, יתרו מברך להקב"ה על הניסים שעשה לישראל, ובהקשר לכך, נלמד היום ביקורת מעניינת בגמרא, על כך שישראל לא בירכו ברכה זו לפני יתרו... תכלית השיעור היום להבין למה בכלל היה חשוב כ"כ שיתרו יבוא לקראתנו במדבר, מה היתה התועלת הרוחנית שבדבר, מה כבר הוסיף לבני ישראל אחרי כל הניסים שהיו להם בחודשים האחרונים... כדי להבין זאת נצטרך להביא מקורות ממקומות שונים: פסוקים בתנ"ך, גמרא, מדרשים, רמב"ם, זוהר ועוד. וכמובן שתהיה לנו הוראה לחיי היום מהפלפול הנפלא הזה.

מקור 1: בתחילת פרשתנו, אחרי שיתרו פגש את משה רבינו וישראל, אמר: "ברוך ה', אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פְּרָעָה: אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת-הָעָם, מִתַּחַת יַד-מִצְרַיִם. עֲתָה יִדְעָתִי, כִּי-גָדוֹל ה' מְאֹד-הָאֱלֹהִים". אומרים על זה חז"ל «בגמרא ש"גנאי הוא למשה וששים ריבוא שלא אמרו "ברוך" עד שבא יתרו ואמר "ברוך ה'...". וצריך להבין, הרי רק בפרשה של שבוע שעבר למדנו שמשה ובני ישראל אמרו שירה לה' אחר הנס דקריעת ים סוף! וא"כ, מהו הגנאי כאן לישראל?!¹

מקור 2: ולהבין זאת, יש להקדים דברי «הזוהר בפרשתנו המסביר, שכשבא יתרו והודה להקב"ה באומרו "עֲתָה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מְאֹד-הָאֱלֹהִים", אז התעלה הקב"ה בכבודו למעלה ולמטה, ודווקא אז יכל לתת התורה בשלימות!² ולכאורה, גם זה קשה להבין: איך יתכן שכל מעלתם בקודש של משה ואהרן וששים ריבוא מישראל - קודם שבא יתרו - לא היו מספיקים עדיין שתנתן התורה לישראל, ולא זכו לה אלא לאחר ש(גם) יתרו הודה להקב"ה?!³

מקור 3: ויובן זאת בהקדים, דהנה בתחילת פרשתנו נאמר ש"וַיִּשְׁמַע יְתְרוֹ כֵהֵן מִדִּין, חֲתָן מֹשֶׁה, אֵת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה, וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ". והנה, «במדרש מובאים שני פירושים על "כהן מדין" רבי יהושע אומר: כומר [לעבודה זרה] היה³... רבי אלעזר המודעי אומר: שר [של מדין] היה⁴. ונשאלת השאלה: למה רואה התורה צורך לספר לנו זאת כעת, שיתרו היה "כהן מדין", ובפרט לפירוש הראשון ש"כהן" פירושו "כומר", למה לספר סתם גנותו של יתרו, חותן משה רבינו?⁵

מקור 4: והביאור בזה: ברור שהתואר "כהן מדין" לא בא להפחית את מעלת יתרו, אלא אדרבה, תואר זה מגדיל מעלת יתרו שעזב הכל ובא להתגייר⁶. וגם אם נאמר ש"כהן מדין" פירושו כומר לעבודה זרה, גם זה מורה על מעלה של יתרו! ויובן בהקדים, דהנה, מסביר «הרמב"ם שתחילת טעותם של עובדי עבודה זרה בימי אנוש הגיעה מכך שחשבו ש"הואיל והאלקים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם... ראויין הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון הא-ל". היינו שרצו לכבד הכוכבים והמזלות על היותם ממוצעים להעביר השפעת הקב"ה בעולם. והגם, שנכון הדבר שהם ממוצעים, בכל זאת, הם רק כ"גרזן ביד החוצב"⁷, אין להם שום בחירה חופשית! וכשם שלא יעלה על הדעת לשבח גרזן החותך את העץ, הגם שבסופו של דבר הוא-הוא העושה את העבודה, כמו כן, אין טעם לכבד את הכוכבים והמזלות, מכיון שהם רק צינורות המעבירים ההשפעה, ותו לא. וזהו יסוד טעותם של עובדי עבודה זרה. והנה, כשם שישנם ממוצעים בעוה"ז, כך ישנם מלאכים הממוצעים בעולם היצירה ועולם הבריאה, וגם שם, יש צורך להדגיש ולהזהיר (עוד יותר), שגם מלאכים אלה הם רק "כגרזן ביד החוצב", ואין לתת להם חשיבות מעבר לכך. וזהו הפירוש בכך שיתרו היה מכיר "בכל עבודה זרה שבעולם", היינו שהכיר כל הממוצעים האפשריים, בעוה"ז ובעולמות העליונים! (רק ש**כיבד**ם בתור ממוצעים - שזה טעות). וא"כ יתרו היה הן "שר" חשוב והן "כומר" גדול שהכיר בכל הממוצעים.

¹ בהערה 4 בשיחה מציין לדברי «המהרש"א בגמרא שם המסביר ש"מצינו בכמה כתובים הקודמים שנאמר ברוך ה' במאורעות: נח אמר ברוך ה' אלהי שם גו' ואליעזר עבד אברהם אמר ברוך ה' אלהי אברהם אשר לא עזב גו' אלא דה"ק גנאי לו למשה וס' רבוא שלא אמרו ברוך ה' גו' על נס עצמם עד שבא יתרו ואמר ברוך ה' על ניסים משום דהוה נס דברבים...". ושואל ע"כ הרבי, הרי בני ישראל אמרו כל השירה, להודות להקב"ה על נס עצמם!

² בזוהר שם (תרגום): "בא יתרו, כמר עליון וגדול, ממנה גדול של כל האלילים האחרים, והודה לקדוש-ברוך-הוא ואמר, עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים. אז התעלה והתקבד הקדוש ברוך הוא בכבודו מעלה ומטה, ואחר כך נתן תורה בשלימות, כששלוטונו על הכל".

³ רש"י יתרו יח, יא: "[עתה ידעתי כי גדול ה'] מכל האלהים. מלמד שהיה מכיר בכל עבודה זרה שבעולם, שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה".

⁴ הלשון "כהן" משמעו כומר וגם שר. במדרש שם, רבי יהושע מביא ראיה לדבריו ש"כהן" משמעו כומר, כענין שנאמר "וַיִּקְרָאוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֵת הַפֶּסֶל וַיְהוֹנָתָן בֶּן גֵּרְשֹׁם בֶּן מְנַשֶּׁה הוּא וּבְנָיו הָיוּ כֹהֲנִים לְשִׁבְטֵי הַדָּבִי עַד יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ" (שופטים יח, ל). רבי אלעזר המודעי מביא לראיה לדבריו שכהן משמעו שר, כענין שנאמר "וּבְנָיו בְּן יְהוֹדָע וְהַכֹּהֵן וְהַפְּלִיטִי וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ" (שמאל ב ח, יח), ושם, המובן הוא שהיו שרים חשובים.

⁵ לסיכום: ישנם כאן ג' שאלות: (1) מהו הגנאי לישראל בזה שלא אמרו ברוך, והרי אמרו שירה! (2) למה עד שיתרו לא הודה להקב"ה להקב"ה לא יכל לתת התורה בשלימות? האם זכותנו לא הספיק? (3) למה לספר שיתרו היה "כהן מדין" – ובפרט לפירוש שה' כומר במדין?

⁶ רש"י יתרו יח, ה: בשבחו של יתרו דבר הכתוב, שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר, מקום תהו, לשמוע דברי תורה.

⁷ המקור לאמרה זו, מציין בלקו"ש ח"ל"ו יתרו ב הערה 27 לישעיהו י, טו: "הַיִּתְפָּאֵר הַגֵּרָזָן עַל הַחִצָּב בּוֹ?".

מקור 5: והנה, עפ"ז שיתרו היה חכם גדול, יובנו דברי הזוהר הנ"ל שדווקא ע"י הודאתו ניתנה התורה לישראל, דהנה, על הפסוק בקהלת "וְרֵאִיתִי אֲנִי, שְׁיֵשׁ יִתְרוֹן לְחֻכְמָה מִן הַסְּכָלוֹת - כִּי יִתְרוֹן הָאֹר, מִן-הַחֹשֶׁךְ" מסביר «הזוהר שאכן, יתרון החכמה, מגיע מן הסכלות עצמה!⁸ ולכן, כאשר יתרו, שהי' חכם גדול בחכמה דלעו"ז, בא ללמוד תורה ואמר "כי גדול ה' מכל האלקים" - נעשה עי"ז בירור בחכמה דלעו"ז עד שנתהפכה לחכמה דקדושה, שזהו יתרון אור בחכמה דקדושה.

מקור 6: והנה, הודאה זו של יתרו היתה נחוצה דווקא לפני מתן תורה, כהכנה לחידוש שיקרה אז. דהנה, יסוד וחידוש מתן תורה הוא כמובא «במדרש, שבשעה זו הקב"ה ביטל גזירה ראשונה, וגזר שמעתה "התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים"⁹. ולכן, היה צורך שגם התחתון - גם יתרו שהציג החכמות הכי תחתונות, יועלה לעליון - להקב"ה! ואם תשאל: הרי היה כבר - לפני ביאת יתרו - עניין קריעת ים סוף, שעניינו "הפך ים ליבשה", היינו שהקב"ה חיבר אז בין הים (העולם המכוסה) והיבשה (העולם המגולה), וא"כ, גם זה סוג של חיבור עליון ותחתון, וא"כ מה חידוש יתרו? והביאור בזה: החיבור בשעת קריעת ים סוף בין "עליון" ו"תחתון" היה רק בקדושה גופא (חיבור בין החלק המכוסה והנגלה בקדושה), אבל זה לא פעל על התחומים שמחוץ לקדושה, ולכן, עמלק ה' יכול להילחם בנתיים עם בני ישראל, מכיון שלא נגעו כלל בו, ב"תחתון" שמסוגו. אחרי שבא יתרו, והודה ונהפך לטוב, אז גם ה"תחתון" של לעומת זה התחיל להתברר ולהזדכך!

מקור 7: ועפ"ז יובן מה שכותב רש"י בתחילת פרשתנו "וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ. מֶה שְׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא? קְרִיעַת יַם סוּף וּמַלְחַמַת עֲמֶלֶק". מה דחף אותו לבוא: כשראה המשך שני העניינים, מצד אחד קרי"ס המראה רצון לחבר עליון ותחתון, ומצד שני מִיב אה"ז מלחמת עמלק, עצם חוצפת עמלק המראה שרצון קרי"ס לא התממש, והתחתון העמוק ("עמלק") עדיין חוגג, אז הבין שעליו לבוא אצל בני ישראל ולקיים שלב חשוב זה: חיבור ה"עליון" גם עם ה"תחתון" הכי נחות שהינו מייצג בתור כומר לע"ז!¹⁰ ועפ"ז יובן גם למה הקב"ה עשה שאחרי שבני" התעלו ויצאו ממצרים, אז עמלק בא נלחם נגדם, שלכאורה, זהו נגד הכלל ש"מעלין בקודש"? אלא, שהביאור בזה הוא: מלחמת עמלק היא חלק מעליית בני ישראל! מכיון שסוף-סוף, מלחמה זו היא-היא זו שגרמה ליתרו לבוא, ועי"ז יכל להכין אותנו למתן תורה, בבירור התחתון ובהכנה עוד יותר גבוהה מקרי"ס!¹¹

מקור 8: ההוראה שבזה: הענין דמתן תורה צריך להיות וישנו בכל יום ויום, וכפי שאומרים בברכת התורה "נותן התורה" בלשון הווה. וכשם שמתן תורה בהר סיני הצריך כמה הכנות, כמו כן, מתן תורה שבכל יום דורש הכנה. ההכנה העיקרית היא בכך ש"בְּכָל-דְּרָכָיךָ דְּעָהוּ", גם ב"תחתון" הכי נחות שלנו, גם בעסקנו הכי רחוקים מקדושה, גם אותם נקרב לקדושה, כמו יתרו שהפך ובייר את ה"תחתון" הכי נחות ("עמלק") - לקדושה. אלא, שכשם שלפני ביאת יתרו במדבר, היה שלב קרי"ס, שעניינו חיבור תחתון ועליון בקדושה גופא, כמו כן, לפני "ביאת יתרו" שלנו, לפני הפיכת הגשמיות שלנו, יש צורך בעבודה דקרי"ס, להתחיל היום בעבודה בעניינים שבקדושה, ודווקא זה נותן כח ואפשריות למלחמת עמלק. היינו, שדבר ראשון יש להתחיל את היום עם התפילה ולימוד התורה, ורק אח"ז להמשיך האור הזה משך היום גם בעניינים גשמיים ממש.

הקדמה זו של לימוד תורה לפני העבודה בגשמיות, תלויה במצב כל אחד: יש שהכנתם היא בכך שילמדו בכל רגע פנוי, יש שהכנתם היא בכך שילמדו פרק אחד בבוקר, יש שיוציאו את עצמם ידי חובה ב"ובא לציון" שבתפילה, בקריאת שמע או בפרשת התמיד הנחשבים (במקרים מסויימים) כמו לימוד. בעצם, גם יהודי האומר רק ברכות השחר יכול להוציא עצמו ב"ברכת כהנים" שבסוף הברכות... העיקר הוא שיתחילו את היום בדברי תורה. ודווקא עי"ז יוכלו להילחם נגד עמלק, לברר הגשמיות שבנו, ועד ש"אנכי ה' אלקיך" (מלשון כחך וחיותך), שהקב"ה יהיה כח וחיות כל יהודי, שגם הגשמיות שבו תיהפך לקדושה - חיבור עליון ותחתון, לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

הקשר לקטע הקהל: בשיחת כ"א שבט תשמ"ח (לאורחים), הרבי הדגיש שבשנה זו של "הקהל" ישנה הדגשה מיוחדת לשליחות "לעשות לו ית' דירה בתחתונים", כשם שבזמן שבהמ"ק ה' קיים, היו מתאספים כל ישראל, עד קטני קטנים, ושומעים כולם את אותה הקריאה בתורה. בדרך אפשר: כפי שהסברנו בשיחה שיש לחבר העליון והתחתון, כך, זהו בדיוק התכלית של ה"הקהל", לקחת כוחות בכינוס הקהל, ועי"ז - ע"י כח התורה, להפוך את העולם ולעשותו "דירה לו יתברך".

⁸ בזוהר שם (תרגום): "בְּפִסְחוֹךָ זֶה יֵשׁ לְהִסְתַּכֵּל, לְמַה אֶמַר וְרֵאִיתִי אֲנִי? וְכִי שְׁאָר בְּנֵי הָעוֹלָם לֹא יוֹדְעִים וְלֹא רוֹאִים אֶת זֶה? אֶפְלוּ מִי שְׁלֹא יוֹדַע חֻכְמָה מִיָּמֵינוּ וְלֹא הַשְּׂגִיחַ בָּהּ, יוֹדַע אֶת זֶה שְׁיֵשׁ יִתְרוֹן לְחֻכְמָה מִן הַסְּכָלוֹת כִּי יִתְרוֹן הָאֹר מִן הַחֹשֶׁךְ, וְהוּא מְשַׁבֵּחַ אֶת עֲצוּמוֹ וְאוֹמֵר רֵאִיתִי אֲנִי?" ומסביר ע"כ הזוהר בהמשך ש"מן הַסְּכָלוֹת מִמֶּשׁ בָּאָה תוֹעֵלַת לְחֻכְמָה. שְׁאֵלְמָלָא לֹא נִמְצְאָה שְׁטוּת בְּעוֹלָם, לֹא נוֹדְעָה הַחֻכְמָה וְדְבָרֶיהָ. אֶמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן לְרַבִּי אֲבָבָה, בֹּא וְרֵאֵה סוּד הַדְּבָר, לֹא מְאִירָה הַחֻכְמָה שְׁלֹמְעֵלָה אֲלָא בְּזִכּוֹת הַשְּׁטוּת שְׁמִתְעוֹרְרַת מִמָּקוֹם אַחֵר..."

⁹ מאז בריאת העולם היתה גזירה ש"השמים - שמים לה", והארץ - נתן לבני אדם", כלומר, אין אפשרות להגשים הרוחני, ואין אפשרות להעלות הגשמי, מעתה גזר הקב"ה שהדבר יהי' אפשרי (בצרפתית אפשר לתרגם זאת כך: "spiritualiser la matière, matérialiser le spirituel").

¹⁰ בהערה 33 מסביר הרבי ביאור משלים נפלא: "מלחמת עמלק גרמה חלישות בחשיבות וכבוד ישראל לעיני העמים. ואף ש"יחלוש יהושע את עמלק ואת עמו", מ"מ הרי ה' רק "יחלוש" לפי חרבו, באופן של מלחמה (ודרך הטבע) - לכן בא יתרו להקים את כבודם ע"י שהוא ה"כהן מדיון" (בב' הפירושים) יבוא אליהם להמדבר". היינו שיתרו לא היה סתם אופורטוניסט שחיכה שישראל יהיו במיטבם ואז יבוא פתאום בתור "חותן המלך" כדי שיכבדו... הוא פשוט ראה שהמורל של בני" היה ירוד, ולכן הגיע באמפטיית נפלאה, כדי לרומם אותם, בתור אדם חשוב המכבד אותם!

¹¹ לקהל מתקדם: באות ז' בשיחה הרבי מסביר שה"גנאי" למשה וישראל הוא דווקא בכך שלא אמרו "ברוך ה'". דהנה, "ברוך" הוא מלשון המשכה, המשכת אלקות בעולם... וזה לא נעשה ע"י עבודת משה ובני" (שהיו בדוגמת עבודת הצדיקים). בירור התחתון הכי נחות נעשה דווקא ע"י יתרו.